

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ

Дзяржаўная навуковая ўстанова
«ЦЭНТР ДАСЛЕДАВАННЯЎ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ,
МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ НАН БЕЛАРУСІ»

Філіял «ІНСТЫТУТ МАСТАЦТВАЗНАЎСТВА,
ЭТНАГРАФІІ І ФАЛЬКЛОРУ ІМЯ КАНДРАТА КРАПІВЫ»

ЗБОРНІК ДАКЛАДАЎ І ТЭЗІСАЎ
VIII МІЖНАРОДНАЙ НАВУКОВА-
ПРАКТЫЧНАЙ КАНФЕРЭНЦЫІ
«ТРАДЫЦЫІ І СУЧАСНЫ СТАН
КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВАЎ»
(Мінск, Беларусь, 7–8 верасня 2017 года, г. Мінск)

Мінск
«Права і эканоміка»
2018

Рэдакцыйная калегія:

А. І. Лакотка (галоўны рэдактар), М. Р. Баразна, Ю.П. Бондар, У.Р. Гусакоў,
К. М. Дулава, А. А. Каваленя, А.А.Лукашанец, У. І. Пракапцоў, Я. М. Сахута, Б. У. Святлоў

341

Зборнік дакладаў і тэзісаў VIII Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў» (Мінск, Беларусь, 7–8 верасня 2017 года) / гал. рэд. А. І. Лакотка; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. – Мінск : Права і эканоміка, 2018. – 790 с.
ISBN 978-985-552-782-5.

У зборніку змяшчаюцца даклады і тэзісы ўдзельнікаў Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў», якая адбылася 7–8 верасня 2017 года ў г. Мінск. Публікуюцца даследаванні ў галіне архітэктуры, выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, тэатразнаўства, музыкі, кіно, экранных відаў мастацтва. Разглядаюцца актуальныя задачы сучаснай культуры і захавання нацыянальных культур і гістарычна-культурнай спадчыны ў сучасных умовах.

Кніга адрасуецца мастацтвазнаўцам, этнолагам, фалькларыстам, усім, хто цікавіцца традыцыйнай беларускай культурай.

УДК [008+7](06)6.09
ББК 63.5

Навуковае выданне

**Зборнік дакладаў і тэзісаў VIII Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі
«ТРАДЫЦЫІ І СУЧАСНЫ СТАН КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВАЎ»
(Мінск, Беларусь, 7–8 верасня 2017 года)**

Рэдактар *Д.М. Алексенка*
Тэхнічны рэдактар *В.Р. Гаўрыленка*

ISBN 978-985-552-782-5

Падпісана да друку 23.05.2018 Фармат 60х84 1/8

Папера афсетная Гарнітура Times New Roman

Друк лічбавы Ум.-др.арк 99,5 Ул.-выд.арк. 100,0 Наклад 40 экз. Заказ № 2663

ВТАА «Права і эканоміка» 220072 Мінск Сурганава 1, корп. 2 Тэл. 284 18 66,

e-mail: pravo-v@tut.by; pravo642@gmail.com

Надрукавана на выдавецкай сістэме KONICA MINOLTA ў ВТАА «Права і эканоміка» Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі ВВРДВ, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь 17 лютага 2014 г.

у якасці выдаўца друкаваных выданняў за № 1/185

ISBN 978-985-552-782-5

© ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі», 2018
© Афармленне. ВТАА «Права і эканоміка», 2018

<i>Нестерович Ю. В.</i> ОПТИМУМ ДЛЯ ТЕРМИНА И ТЕРМИНОЭЛЕМЕНТА «КУЛЬТУРА» В РАМКАХ ПАМЯТНИКОВЕДЕНИЯ	732
<i>Олюнина И. В.</i> ТУРИСТИЧЕСКИЙ КЛАСТЕР КАК СРЕДСТВО СОХРАНЕНИЯ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ РЕГИОНА	737
<i>Павленко Ю. Г.</i> МУЗЕИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ КАК КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ФЕНОМЕН	741
<i>Плавская М. И.</i> ЛИТЕРАТУРНО-МЕМОРИАЛЬНЫЕ МУЗЕИ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	743
<i>Пятрова Л. І.</i> «СКАРЫНІНСКІЯ ТРАДЫЦЫІ Ў СУЧАСНЫМ БЕЛАРУСКІМ КНІГАДРУКУ: НА ПРЫКЛАДЗЕ АНАЛІЗУ ВЫДААННЯЎ, ПРЫСВЕЧАНЫХ 500-ГОДДЗЮ БЕЛАРУСКАГА КНІГАДРУКАВАННЯ»	746
<i>Русак В. П., Гецэвіч Ю. С., Лысы С. І., Мандзік В. А.</i> ПРАБЛЕМЫ НОРМЫ, КУЛЬТУРА МОВЫ І ГЕНЕРАТАР МАЎЛЕННЯ	748
<i>Сапотько П. М.</i> ПРАЗДНОВАНИЕ ПАМЯТНЫХ ДАТ БЕЛАРУСИ В КОНТЕКСТЕ КУЛЬТУРНОЙ ДИПЛОМАТИИ	752
<i>Стрелковская А. Д.</i> ЧАСТНОЕ КОЛЛЕКЦИОНИРОВАНИЕ БЕЛОРУССКОГО ИСКУССТВА XX ВЕКА: ОТ КОЛЛЕКЦИОНЕРОВ-ХРАНИТЕЛЕЙ 1980-Х К КОРПОРАЦИЯМ 2010-Х	762
<i>Сундукова Т. О.</i> ГЕЙМИФИКАЦИЯ В МУЗЕЯХ	767
<i>Терехова В. И.</i> ЕВФРОСИНИЯ ПОЛОЦКАЯ – СВЯТАЯ ПРОСВЕТИТЕЛЬНИЦА ЗЕМЛИ БЕЛАРУСИ	769
<i>Троцкая В. И.</i> ИСТОРИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ГЛИНЯНОЙ ПОСУДЫ ЭПОХИ ДРЕВНЕЙ РУСИ НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ	771
<i>Улейчик Н. Л.</i> ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОЛЬСКИХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ ГРОДНЕНСКОЙ ОБЛАСТИ ПО СОХРАНЕНИЮ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ	774
<i>Фабрика-Процкая О. Р.</i> МУЗЕИ ЛЕМКОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАК ЦЕНТРЫ СОХРАНЕНИЯ ДУХОВНОЙ И МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ УКРАИНСКОГО СУБЭТНОСА	777
<i>Федотова О. О.</i> ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОВЕРКИ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ НАЧАЛА 1970-Х ГГ. В УКРАИНЕ КАК ФОРМА КОНТРОЛЯ СФЕРЫ КУЛЬТУРЫ	780

ўвазе ўсе сродкі выяўленчага апарата выдання: ілюстрацыі, гравюры, ініцыялы, дэкаратыўныя лінейкі, фатаграфіі, рэпрадукцыі і іншыя элементы графічнай аздобы. Гэтыя элементы (за выключэннем фатаграфій, рэпрадукцый) прысутнічаюць ва ўсіх выданнях Скарыны. Лагічна зрабіць выснову – Скарына першы выдавец, хто скарыстаў гэтыя выяўленчыя сродкі ў сваіх выданнях. Аб тым, што гэта стала традыцыяй, сведчаць вынікі параўнальных даследаванняў выданняў Скарыны і яго паслядоўнікаў.

Дзейнасць Скарыны аказала велізарны ўплыў на развіццё кнігадрукавання і пісьменства ў Беларусі і ВКЛ, іншых усходнеславянскіх краінах. Яна адчыніла ранні этап у гісторыі друкарства ў Беларусі, які ахопліваў XVI–XVIII стст. У гэты перыяд у ВКЛ ствараюцца і працуюць 19 беларускіх друкарняў, якія выпусцілі ў свет каля 400 кірыліцкіх выданняў.

Падсумоўваючы ўсё сказанае, адзначым асноўныя традыцыі скарынінскага кнігадрукавання, якія выкарыстоўваюць сучасныя беларускія выдаўцы. Гэта:

- 1) Уменне коратка і яскрава перадаць змест кнігі – гэта зараз вядома як анатацыя;
- 2) Даваць у тэксце, ці за яго межамі паясненні на незразумелыя словы;
- 3) Шырока выкарыстоўваць майстэрства мастацка-тэхнічнага знешняга і ўнутранага афармлення кнігі;

4) Даваць ад выдаўца альбо рэдакцыі змястоўныя прадмовы і пасляслоўі да выданняў, і ў прыватнасці да навуковых.

Калі выдавецтва дабіваецца, каб у кожным выданні адчуваліся адносіны да яго, як гэта адчуваецца ў Скарыны, то можна гаварыць аб тым, што мэта, дзеля якой існуе выдавецтва, дасягнута.

Праца па вывучэнню спадчыны нашага славітага земляка толькі пачынаецца і, як паказвае гісторыя навукі, нярэдка новая пастаноўка праблемы на вядомым матэрыяле адкрывае яго неведомыя бакі і функцыі, што дае магчымасць больш глыбока даследаць аб'ект вывучэння, выпрацаваць новыя метадычныя падыходы канкрэтнага аналізу скарынаўскіх твораў. Гэта значыць, што ў даследаванні філасофскага зместу прадмоў і сказанняў належнае месца павінны заняць прыёмы экзэгезы і герменэўтыкі, у форме якіх выступала філасофія Скарыны. Патрэбны дэталёвы, а не эскізны аналіз ілюстрацыйнай і палеаграфічнай сістэмы афармлення кнігі, якую распрацаваў беларускі першадрукар.

Літаратура

1. Агіевіч, У. У. Імя і справа Скарыны: у чыіх руках спадчына / У. У. Агіевіч. – Мінск : Беларуская навука, 2002. – 319 с.
2. Бярозкіна, Н. Ю. Гісторыя кнігадрукавання Беларусі (XVI – пач. XX ст.) : вучэб. дапаможнік / Н. Б. Бярозкіна. – 2-е выд. – Мінск : Беларуская навука, 2000. – 200 с.
3. Петрова, Л. И. Основы редактирования: системный подход в деятельности редактора : учеб. пособие / Л. И. Петрова. – Минск : Букмастер, 2012. – 384 с.

Русак В. П., Гецэвіч Ю. С., Лысы С. І., Мандзік В. А.
(Рэспубліка Беларусь, г. Мінск)

ПРАБЛЕМЫ НОРМЫ, КУЛЬТУРА МОВЫ І ГЕНЕРАТАР МАЎЛЕННЯ

Літаратурная мова – вышэйшая форма нацыянальнай мовы, прызначаная абслугоўваць разнастайныя сферы грамадскай дзейнасці чалавека, носьбіт і пасрэднік беларускай культуры ў цывілізацыі. Сучасныя тэндэнцыі развіцця беларускай мовы, яе функцыянаванне ў грамадстве патрабуюць навуковага асэнсавання, комплекснага апісання, прывядзення да сістэм ўсёй разнастайнасці наяўных арфаграфічных варыянтаў і вымаўленчых правіл.

Праблемы арфаграфічнай і арфаэпічнай нормы вынікаюць з варыянтнасці, якая існуе ў моўнай сістэме ў пэўны перыяд. Непазбежная эвалюцыя, дынаміка нормы праходзіць праз стадыю суіснавання дзвюх розных рэалізацый адной адзінкі на працягу пэўнага часу. У прынцыпе арфаграфія – як пісьмовая форма мовы – найбольш устойлівая да варыянтнасці. Гэтыя варыянты могуць доўгі час функцыянаваць у мове паралельна, нават фіксавацца ў адной лексікаграфічнай крыніцы, напрыклад: *стылёт* і *штылёт*, *кало́дзеж* і *кало́дзезь*, *калготкі* і *калготы*, *фартэль* і *фóртэль*, *каўбасá* і *кілбасá* [1]; а могуць стаць нераўнапраўнымі або па прычыне дыяхранічных змен у самой сістэме, або пад уздзеяннем экстралінгвістычных фактараў, як гэта здарылася са звужэннем выкарыстання суфікса *-ірава*: зараз літаратурнай нормай з’яўляецца толькі *фармулёўка*, а не *фармуліроўка*. З цягам часу адзін варыянт становіцца больш прыдатным да патрэб камунікацыі ў параўнанні з іншым і замацоўваецца ў якасці нарматыўнага, у той час як іншы варыянт выпяняецца або пачынае адрознівацца функцыянальна. Напрыклад, запазычныя словы *экзема*, *экземпляр*, першапачаткова арфаграфічна засвоеныя з літарай *е*, мелі два варыянты вымаўлення: з цвёрдым і мяккім [з]. Аднак цвёрды варыянт усё больш пашыраўся, што на сучасным этапе паўплывала нават і на напісанне слоў праз *э*: *экзэма*, *экзэмпляр*. Адпаведна, у арфаэпічным слоўніку падаецца толькі цвёрдае вымаўленне зычнага. У той жа час словы тыпу *мэнеджар*, *аграбізнес* на сённяшні дзень маюць два арфаэпічныя варыянты афармлення – з цвёрдым і мяккім зычным: [м’эн’э́har] // [мэнэ́har], [аўраб’і́з’н’эс] // [аўраб’і́знэс]. Арфаграфічныя прадпісанні фіксуюцца ў выглядзе абавязковага і афіцыйна зацверджанага дакумента, а адзінае кананічнае напісанне слоў падаецца ў нарматыўных арфаграфічных слоўніках.

Пасля прыняцця Закона аб «Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (2008) у Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа былі падрыхтаваны лексікаграфічныя даведнікі, якія дапамаглі носьбітам мовы і ўсім тым, хто імкнецца яе вывучыць, зразумець сутнасць унесеныя змен, а самае галоўнае – дазволілі свабодна карыстацца нарматыўным напісаннем з улікам новай рэдакцыі правапісу: Слоўнік беларускай мовы / навук. рэд. А. А. Лукашанец і В. П. Русак; Граматычны слоўнік дзеяслова / пад рэд. В. П. Русак [2]; Граматычны слоўнік назоўніка / пад рэд. В. П. Русак [3]; Граматычны слоўнік прыметніка, займенніка, лічэбніка, прыслоўя / пад рэд. В. П. Русак [4]. На сённяшні дзень гэтыя слоўнікі максімальна поўна ахопліваюць арфаграфічныя і граматычныя правілы, у тым ліку і ў дачыненні да новай лексікі, а таму служаць надзейным даведнікам для ўсіх, хто ў сваёй прафесійнай дзейнасці і штодзённай практыцы карыстаецца пісьмовай формай мовы.

Культура ж вуснай мовы да выхаду «Арфаэпічнага слоўніка беларускай мовы» [5] заставалася без спецыяльнага грунтоўнага апісання. У слоўніку ўпершыню ў беларускай лексікаграфіі праз падачу поўнай транскрыпцыі слоў прапануецца апісанне літаратурнага вымаўлення больш за 117 тысяч слоў, што бытуюць у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

Здзейсненым выданнем «Арфаэпічнага слоўніка беларускай мовы» вучоныя двух інстытутаў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі – Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа і Аб’яднанага інстытута праблем інфарматыкі – забяспечылі адзінападобнае функцыянаванне сістэмы вымаўленчых норм сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Укладальнікамі слоўніка для атрымання даставерных вынікаў прымянялася інструментальная апрацоўка гукавых файлаў, якая ажыццяўлялася з дапамогай спецыяльных камп’ютарных праграм: прафесійнага аўдыёрэдактара Sound Forge 7 і праграмы прафесійнага фанетычнага аналізу Praat. Дадзеныя праграмныя сродкі прадастаўляюць карыстальнікам шэраг магчымасцей для сегментацыі гукавой плыні, маніпуляцыі з гукам з мэтай праверкі гіпотэз, звязаных з арганізацыяй гукавой сістэмы мовы, а таксама дазваляюць правесці параўнанне асцылаграфічных матэрыялаў.

Супрацоўнікамі АПП для апрацоўкі рээстра арфаэпічнага слоўніка была выкарыстана сістэма аўтаматызаванай генерацыі масіва электронных слоў беларускай мовы. Фундаментальны аспект выканання працы забяспечваўся распрацаванымі алгарытмамі генерацыі транскрыпцыі для пачатковай формы слова па ўваходных электронных запісах «Слоўніка беларускай мовы». Пры складанні дадзенага даведніка выкарыстоўваліся распрацаваныя навуковым калектывам алгарытмы канвертавання электроннага арфаграфічнага запісу беларускіх слоў у фанетычную транскрыпцыю ў адпаведнасці з нормаў беларускага маўлення. У аснову алгарытму пакладзены тэорыя і метады, выкладзеныя ў кнізе Б. М. Лабанава і Л. І. Цырульнік «Камп'ютарны сінтэз і кланіраванне маўлення» [6]. Заснаваная на дадзеным алгарытме сістэма аўтаматызаванай генерацыі транскрыпцыі дазволіла не толькі значна скараціць працу па стварэнні слоўніка, даючы амаль 100 % дакладныя вынікі, але і аднастайна рэалізаваць канцэптуальную аснову слоўніка, структуру слоўнікавых артыкулаў, характар нарматыўных рэкамендацый.

Навуковая навізна слоўніка заключаецца ў тым, што ён з'яўляецца першым у беларускай лінгвістыцы выданнем, дзе пададзена поўная транскрыпцыя слоў беларускай мовы з улікам наяўных арфаэпічных варыянтаў, якія не прырачаць норме. Выданне непасрэдна звязана з упарадкаваннем лексічных адзінак у адпаведнасці з новай рэдакцыйнай «Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі». У ім адлюстраваны вынікі даследавання фаналагічнай сістэмы беларускай мовы і тых змен, якія адбываюцца ў ёй, з улікам функцыянавання ў моўнай практыцы і замацавання ў лексікаграфічных крыніцах. Упершыню ў беларусістыцы здзейснена комплекснае вывучэнне варыянтнасці беларускага літаратурнага вымаўлення. Устаноўленне вымаўленчага стандарту як сукупнасці норм дазволіць павысіць якасць моўнай адукацыі, забяспечыць належны ўзровень вуснага маўлення.

Міжгаліновы склад спецыялістаў, якія працавалі над стварэннем слоўніка, адлюстроўвае скіраванасць аўтараў на выкарыстанне інавацыйных тэхналогій з навучальным патэнцыялам, што садзейнічае эфектыўнасці вучэбна-выхаваўчага працэсу, актывізуе выкарыстанне камп'ютарных праграм пры засваенні моўнага матэрыялу, апрацоўцы заданняў, атрымання новых даных. Да апошняга ж часу, нягледзячы на паступовую мадэрнізацыю адукацыйнай сферы, існуючыя распрацоўкі насілі пераважна прыватны характар (стварэнне баз даных па асобных тэмах, маніторынг ведаў праз сістэму тэстаў і заданняў, публікацыя асобных лекцый) і пакуль не мелі належнага пашырэння. Зараз праз платформу Інтэрнэт-сістэмы Cognus.by праведзена мадэль навучальнага праграмнага матэрыялу з выкарыстаннем транскрыпцыі для беларускай мовы, што дазваляе атрымаць і праслухаць варыянты вымаўлення асноўнага пласта літаратурнай мовы.

Значны эканамічны эфект сумеснай працы разнапрофільных спецыялістаў – лінгвістаў і праграмістаў – акадэмічных інстытутаў вынікае з тэрміну і якасці падрыхтоўкі слоўніка новага тыпу. Распрацаваныя алгарытмы перадачы знакавай сістэмы фанетычнай транскрыпцыі, якая абапіраецца на беларускі алфавіт, дазволілі правесці апрацоўку вялікіх па аб'ёме электронных матэрыялаў слоўніка. Згенераваныя арфаэпічныя спісы пачатковых форм слоў на літары Аа – Яя забяспечылі сістэмную фіксацыю варыянтнага вымаўлення вялікага масіву лексікі беларускай мовы. Атрыманыя вынікі прайшлі экспертную праверку лінгвістамі, якія ўстанавілі, што больш за 98 % запісаў згенераваны правільна. Прымененая аўтарамі слоўніка метадыка дазволіла выключыць фактар несістэмнасці перадачы матэрыялаў і істотна скараціць тэрмін працы лінгвістаў «уручную», як гэта рабілася традыцыйна – замест 5–7 чалавека/год спатрэбіўся толькі 1 чалавека/год.

Створаны грунтоўны зборнік па культуры беларускага маўлення – «Арфаэпічны слоўнік беларускай мовы» – прыдатны для ўсіх карыстальнікаў мовы. Аўтары пастараліся прапісаць рэкамендацыйныя парады максімальна коратка і адназначна. Хаця яго выданне адрасавана таксама спецыялістам, што ў сваёй публічнай дзейнасці павінны свядома кантраляваць правільнасць вымаўлення, якое само па сабе не простае, паколькі звязана з выбарам/ ацэнкай існуючай у мове варыянтнасці. Паралельная падача дапушчальных у межах нормы варыянтаў вымаўлення дае магчымасць самім чытачам выбраць больш адпаведныя іх «густу», што дазволіць у далейшым замацаваць у якасці літаратурнай нормы адзін з дублетных варыянтаў.

У якасці ілюстрацый працы над даведнікам узгадаем як на аснове ўліку і аналізу ўсіх магчымых выпадкаў спалучальнасці галосных і зычных гукаў пры маўленні і вынікаў іх узаемадзеяння, узаемаўплываў удалося паказаць узорнае літаратурнае вымаўленне па магчымасці найбольшай колькасці слоў, якія зараз функцыянуюць у мове.

Складальнікамі слоўніка для адпаведнай транскрыпцыйнай перадачы «літара – гук» распрацаваны спецыяльныя алгарытмічныя пераўтварэнні, якія адлюстроўваюць змяненні суседніх гукаў пры маўленні. Да ўласцівых беларускай мове змяненняў, якія ствараюць яе непаўторнае гучанне, адносяцца разнастайныя асіміляцыі, амаль выключна кантактныя. Разгледзім некалькі момантаў.

– У выніку асіміляцыі звонкіх зычных глухімі і аглушэння звонкіх зычных на канцы слова ўзнікаюць аднародныя спалучэнні зычных па глухасці-звонкасці: *жарэ́бчык* [жарэ́пчык], *міжсезо́нне* [мішэ'езон'е], *міжцэ́хавы* [мішцэ́хавы], *смара́гд* [смара́хт], *грыб* [ґрып].

– Характэрна, што ў выніку асіміляцыі ў беларускай мове ў радзе пазіцый узнікаюць гукі, якія ў пазіцыях, не звязаных з ёй, сустракаюцца вельмі рэдка. Маюцца на ўвазе ў першую чаргу выпадкі асіміляцыі па глухасці-звонкасці, калі ўзнікаюць [h], [z], [g] на месцы адпаведных глухіх: *лічба* [л'і́һба]; *плацдарм* [плаздарм]; *аўдыенц-зала* [аўдыенцзала]; *малацэ́ба* [малац'ба]; *вакзал* [вагзал], *экзамен* [эгзам'ен]. Трэба ўлічваць, што ў беларускай мове пад уздзеяннем іншых моў (польскай, літоўскай, ідыш), з якіх адбывалася запазычванне слоў, узнік і захоўваецца [g] выбухны, які зараз выступае як факультатыўны варыянт [ґ] фрыкатыўнага, а ў маўленні часта замяняецца [ґ] фрыкатыўным: *гарсэ́т* [га́рсэ́т], *меге́ра* [м'э́г'э́ра], *газа* [га́за], *гузік* [гу́з'і́к], *гвалт* [гва́лт], *гіль* [г'і́л'], *бакбо́рт* [багбо́рт], *вэдзгаць* [вэ́згац'], *сіне́кдаха* [с'і́н'э́гдаха], *эка́рх* [эгза́рх]. У арфаэпічным слоўніку размешчана 270 нематываваных і матываваных слоў з выбухным гучаннем [g].

– У маўленні пры поўнай асіміляцыі адбываецца поўнае прыпадабненне гукаў і ўзнікаюць падоджаныя зычныя: *ружэ́жэ* [руж:о́], *ладдэ́зя* [лаз:а́], *ліццэ́* [ліц:о́], *навако́лле* [навако́л:э́], *матч* [ма́ч:], *скотч* [ско́ч:].

– У выпадках, калі свісцячыя зычныя аказваюцца перад шыпячымі, яны вымаўляюцца як шыпячыя: *блі́шы* [бл'і́ш:ы], *безжурбо́тна* [беж:урбо́тна], *абрэ́зчык* [абрэ́шчык], *брусча́тка* [брушча́тка], *жэ́аваны* [жэ́аваны], *шы́ць*, [ш:ы́ц'].

– Калі выбухныя зычныя аказваюцца перад афрыкатамі, то яны змяняюцца на адпаведныя афрыкаты: *адчы́ніць* [а́ч:ы́н'і́ц'], *нала́дчык* [нала́ч:ы́к], *ма́тчын* [ма́ч:ы́н], *кары́тца* [кары́ц:а], *інтэрнэ́т-цэ́нтр* [інтэрнэ́ц:э́нтр]. Афрыката [ц] утвараецца таксама і на стыку словаўтваральнай асновы, якая заканчваецца на [д], [т], [к], [ч], а суфікс пачынаецца з [с]: *гарадскі́* [гара́цк'і́], *студэ́нтскі* [студэ́нцк'і́], *каза́цкі* [каза́цк'і́] і г.д.

– У якасці арфаэпічных норм у слоўніку замацаваны тыя варыянты вымаўлення, якія адпавядаюць традыцыям і тэндэнцыям развіцця сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Так, у адпаведнасці з традыцыяй, напрыклад, зычныя гукі [с], [з] перад мяккімі заднеязычнымі не змякчаюцца: [зг'і́нуц'], [ск'і́нуц'], [сх'і́ліц']. І наадварот, свісцячыя гукі

[з], [с] перад астатнімі мяккімі змякчаюцца рэгулярна: *зліць* [з'л'іц'], *сніць* [с'н'іц'], *зысціся* [зыс'ц'іс'а], *сцяміць* [с'ц'ам'іц'] і г.д.

– Варта спыніцца падрабязней на асіміляцыйным змякчэнні [н], паколькі па гэтай пазіцыі ў фанетыстаў аднадушнага меркавання не існавала. Адны лічылі, што [н], як правіла, змякчаецца: [кан'с'ервы], [мун'дз'ір], [він'йэтка]; іншае меркаванне, што такое рэгулярнае змякчэнне назіраецца толькі перад зычнымі [з', ц', н', й], але не перад [з'] і [с']: [заканс'ервіравац'], [б'ас:энс'іца]. Аб'ектыўна ацэньваючы наяўную моўную практыку, можна гаварыць, што існуючая сёння ў мове асіміляцыя – гэта незавершаны гістарычны працэс. У некаторых выпадках нельга з упэўненасцю вырашыць, што мы назіраем: ці пазіцыйна абумоўленае чаргаванне гукаў, ці чаргаванне фанем: [блан'з'інка], [крэн'з'эл'], [канс'эрвánt] // [кан'с'эрвánt], [б'енз'інавы] // [б'ен'з'інавы]. Жыццяздольнасць варыянтаў адкарэкціруе час.

Новы фундаментальны слоўнік забяспечвае носьбітаў вуснай формы сучаснай беларускай мовы неабходнымі рэкамендацыйнымі звесткамі па нарматыўным вымаўленні, дапамагаючы асэнсаванню арфаэпічных норм і спрыяючы іх свядомаму, актыўнаму выкарыстанню.

Практычныя рэкамендацыі па нарматыўным вымаўленні, дадзеныя ў слоўніку, дазваляць удасканаліць маўленчую дзейнасць работнікаў электронных сродкаў масавай інфармацыі, тэатральных і навуковых дзеячаў, паспрыяюць эфектыўнаму працэсу навучання арфаэпічным нормам на ўсіх ступенях адукацыі, сфарміруюць этнакультуралагічную кампетэнцыю носьбітаў мовы. Паспяховае ўзаемадзеянне спецыялістаў лінгвістычнага і інфармацыйнага кірункаў, у выніку якога і быў створаны першы ў беларускім мовазнаўстве арфаэпічны слоўнік, паказвае перспектывнасць і запатрабаванасць далейшых міждысцыплінарных даследаванняў.

Літаратура

1. Слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы ; уклад. Н. П. Еўсіевіч [і інш.] ; навук. рэд. А. А. Лукашанец, В. П. Русак. – Мінск : Беларус. навука, 2012. – 916 с.
2. Граматычны слоўнік дзеяслова / ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі» ; уклад. Русак В. П. [і інш.] / пад рэд. В. П. Русак. – 2-е дап. выд. – Мінск : Беларус. навука, 2013.
3. Граматычны слоўнік назоўніка / ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі» ; уклад. Г. У. Арашонкава [і інш.] / пад рэд. В. П. Русак. – 2-е дап. выд. – Мінск : Беларус. навука, 2013.
4. Граматычны слоўнік прыметніка, займенніка, лічэбніка, прыслоўя / ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі» ; уклад. Н. П. Еўсіевіч [і інш.] ; пад рэд. В. П. Русак. – 2-е дап. выд. – Мінск : Беларус. навука, 2013.
5. Арфаэпічны слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. навук Беларусі [і інш.]; уклад.: В. П. Русак [і інш.]; рэдкал. : В. П. Русак, Ю. С. Гецэвіч, С. І. Лысы. – Мінск : Беларус. навука, 2017. – 757 с.
6. Лабанаў, Б. М. Камп'ютарны сінтэз і кланіраванне маўлення / Б. М. Лабанаў, Л. І. Цырульнік. – Мінск : Беларус. навука, 2008.

Сапотько П. М.

(Республика Беларусь, г. Минск)

ПРАЗДНОВАНИЕ ПАМЯТНЫХ ДАТ БЕЛАРУСИ В КОНТЕКСТЕ КУЛЬТУРНОЙ ДИПЛОМАТИИ

Культурная дипломатия в понимании американского политолога Милтона Каммингса-младшего представляет собой «обмен идеями, информацией, ценностями, традициями, верованиями и другими аспектами культуры, которые могут способствовать улуч-